EL PODER ECLESIÀSTIC I LES ADVOCACIONS CELESTIALS A LA VILA D'ONTINYENT (segles XVI-XVII)

Alfred Bernabeu Sanchis
Cronista Oficial d'Ontinyent

EL PODER ECLESIÀSTIC I LES ADVOCACIONS CELESTIALS A LA VILA D'ONTINYENT (segles XVI-XVII)

Alfred Bernabeu Sanchis. Cronista Oficial d'Ontinyent.

La presència de l' església era omnipresent en totes les esferes de la societat d' Antic Règim i la vila d'Ontinyent no era l'excepció; la nostra població estava profundament impregnada d' un gran sentiment religiós; les campanes de la parroquial de Santa Maria marcaven les hores, els soterraments, les alegries, les alarmes de guerra... La gran torre tutelava, dia i nit, la vida quotidiana dels ontinyentins.

Una vegada considerada la gran importància que tenia la fe cristiana en els nostres avantpassats, hem cregut convenient reunir, en este treball, moltes de les seues manifestacions aparegudes en la rica documentació de l'Arxiu Municipal d'Ontinyent. La seua primera part està dedicada a la importància de l'element eclesiàstic i a les friccions amb el poder civil. La segona s'ocupa de detallar notícies curioses per a la mentalitat contemporània, es tracta de les distintes advocacions celestials que les autoritats locals en els segles XVI-XVII encomanaren i pagaren de fons municipals.

1.- Els pleits i picabaralles entre el municipi i el clergat ontinyentí

Els membres de l'estament religiós estava format pels 40 capellans de la plebania de Maria[1]. Al clergat secular calia afegir el regular, a principis del segle XVIII, les comunitats religioses establides eren sis, una d'elles de monges.[2] Tanta profusió d'elements eclesiàstics va fer que l'actitud favorable de les autoritats locals per a l'establiment de nous convents canviara. En l'última fundació monacal els jurats de la vila hagueren de cedir forçats per les circumstàncies. En efecte, l'acta de Consells celebrada l'11 de febrer de 1611 mostra com el pare Provincial dels descalços portava cartes de presentació del virrei, del vicari general de l'orde i del duc de Gandia. Amb totes estes recomanacions no és d'estranyar que les autoritats locals transigiren, acceptant passivament la fundació: *"fou delliberat (que) no els sia fet impediment algú, puix no demanen res a la vila, ni té posibilitat la vila per ajudarlos en res per estar tan alcançada com està".*

---

[1] Aquesta xifra apareix en el privilegi d'amortització de censals concedit per Felip IV en les corts de 1626: "Ítem per quant en la parroquial de Santa Maria de la vila de Ontinyent hi ha de ordinari quaranta beneficiats residents..." La publicació dels capítols d'esta convocatòria es pot consultar en LARIO RAMÍREZ, D.*: Las Cortes del reinado de Felipe IV –1626* ,pàgines 177 i 185. València 1974.

[2] Les comunitats religioses instal·lades a Ontinyent per ordre cronològic eren: monestir dels dominics "Sant Joan i Sant Vicent" fundat en 1515; convent dels frares observants de Sant Francesc (any 1573); convent de les monges carmelites calçades (any 1574); convent dels pares caputxins (1598); convent de "Sant Bernardí" dels frares descalços de Sant Francesc (1611) i finalment el col·legi dels jesuïtes instaurat en 1703. És interessant la consulta i lectura de tres articles de l'anterior cronista oficial d'Ontinyent BERNABEU GALBIS, ALFREDO: "El convento de San Juan y San Vicente entre la leyenda y la historia" revista *Almaig* 1986; "Apuntes históricos sobre los conventos de los franciscanos observantes de Ontinyent" revista *Almaig* 1987; "Notas históricas sobre la fundación del convento del carmelo de Ontinyent", revista *Almaig* 1991.

Però no sols l'ajuntament d'Ontinyent estava preocupat per l'excessiu nombre de persones eclesiàstiques. El mateix clergat de la parroquial de Santa Maria va dirigir un memorial a Felip III demanant que cap orde més s'instal·larà en la població, perquè els convents realitzaven serveis religiosos -bodes, soterraments i baptismes- i els restaven uns ingressos, que asseguraven, eren bàsics per a la seua subsistència. El monarca, en carta de 10 de setembre de 1615, accedí a aquesta petició. Esta ordre fou complida pràcticament durant un segle.

El padró de població confeccionat en l'any 1754 indicava que 147 eren les persones que vivien al convents, i 6.571 el total d'habitants. Representaven, doncs, un grup nombrós en quantitat, però més important per la seua influència econòmica: eren grans propietaris de terres i acumulaven bons capitals provinents de legats testamentaris, diners que invertien en censals. La seua situació fiscal encara els afavoria més perquè no pagaven cises en els productes de consum destinats a l'erari públic. A més a més, calia comptar també els ingressos provinents del delme. Finalment, no cal oblidar que la seua presència també es deixava sentir en l'àmbit polític fins a l ' extrem de dirigir els destins municipals durant l'època de dominació austracista en la guerra de Successió [3]o mantindre sèries disputes, com vorem, amb les autoritats civils.

La societat valenciana, en general, i l'ontinyentina, en particular, tenia una clara visió teocèntrica de la seua existència. El calendari santoral era una pauta que se seguia en els nomenaments dels càrrecs municipals. Així, per exemple, l 'elecció dels jurats invariablement s'efectuava, com en altres poblacions del regne, la vespra del dia de Pasqua de l'Esperit Sant o Pentecosta; el nomenament del justícia es realitzava el 22 de desembre -Sant Tomàs- i l' extracció del "mustaçaf" en la festivitat de Sant Miquel. L'endemà de l'elecció, el representant del poder reial, el batle, poc abans de llegir l' evangeli, procedia a prendre jurament dels nous electes a l'església de Santa Maria.

> Los molts honrats en Johan Sancho, en Luch Urgellés y en Johan Yaguo jurats, novament elets de la present vila de Ontinyent en lo any present mil cinchs cents vintihu qui comença huy dia de Pasqua del Sant Esperit e finirà en la mateixa festa del any mil cinch cents vintidos, juraren en poder del molt honrat en Lois Arbuxech notari y balle de dita vila tengut lo misal en les mans en les grades del altar maior de la Sglésia de la dita vila ans de dir lo sacrat evangeli"[4]

No era un fet habitual que es produïren disputes entre la corporació municipal i els capellans de Santa Maria, però quan succeïen, assolien una virulència inusitada fins a l' extrem de respondre el plebà amb la pena d'excomunió

[3] El manual de Consells i Eleccions mostra, a partir del 6 d'octubre de 1706, la presència en les reunions dels organismes municipals de membres eclesiàstics tan significatius com: el plebà de Santa Maria, el rector de la companyia de Jesús, el pare guardià del convent caputxins, el prior de Sant Francesc, el pare guardià del convent dels descalços...

[4] Arxiu Municipal d'Ontinyent (en avant A.M.O.) .*Manual de Consells i Eleccions* acta del 19 de maig 1521.

de les sorpreses autoritats civils. Les causes podien ser de molt diversa naturalesa, entre elles, per qüestions de protocol i preeminències entre els oficials de la vila i el clergat de Santa Maria. A títol d'exemple d'estes friccions podem exposar el següent cas. Hi havia el costum que els jurats marxaren darrere del Santíssim Sacrament quan el portaven el combregar a un moribund. En agost de 1618, sorprenentment, van trobar que el seus llocs havien estat ocupats per dos preveres que es resistiren a abandonar eixa posició de privilegi. Finalment, en ser desallotjats, *"se'n tornaren a la església sens fer lo acte de combregar y que havent hagut dares y tomares los dits capellans havien significat y dit alguns de ells que los dits justícia e jurats ab violència hels volien oprimir lo que no és axí ".* [5]

La resposta de l ' església va ser fulminant: els jurats foren excomunicats i per tant, no es pogué realitzar extracció anual de l'ofici de mostassà, perquè en el procés d'elecció havien de jurar per Déu *"y ses consciences"* de realitzar fidelment extracció. El funcionament del municipi fou paralitzat i les nostres autoritats civils hagueren de plegar-se als designis dels capellans. Una vegada absolts de dita pena, el Portanveu i regent del virrei, Jaume Ferrer va atorgar un permís extraordinari per efectuar, fora de temps, l'esmentat nomenament.

No era la primera vegada que els representants municipals tingueren sobre les seues consciències la pena d' excomunió. En l'any 1591 l ' ajuntament habilità un terreny per a edificar un nou prostíbul en el Ravalet i el seu amo s 'oposà rotundament. Considerava que el seu bancal, situat dalt de l'antic, havia estat "confiscat" per a una destinació que ell considerava indigna. Les mesures que prengué l'implicat foren prou dràstiques; per la nit intentava paralitzar les obres i les autoritats tingueren de col·locar vigilants que les guardaren. Aquesta prevenció fou inútil perquè Miquel Casanova a banda de "*fer moltes menaces axí als oficials com a les guardes*" i de portar armes va girar l'aigua de la sèquia cap a dit bancal, de tal forma que va enderrocar els ciments.

Resultava evident que els jurats es fartaren i, per evitar incidències semblants, el van empresonar. Però l'acusat es va queixar a l'autoritat eclesiàstica de Xàtiva del mal tractament que havia rebut "*que lo justícia lo portava pres ab molta rigor pegant-li empentes e altres coses"*. La capital de la Costera reclamà el presoner, perquè en ser clergue i benifet de la parroquial ontinyentina pertanyia a la jurisdicció eclesiàstica. El justícia va adduir que desconeixia eixa qualitat i per evitar problemes accedí a eixa petició. Les pressions que féu el plebà de Santa Maria havien estat decisives perquè, entre altres coses, li havia prohibit de poder participar en els oficis religiosos.

No sempre la jerarquia eclesial aconseguia l'obediència dels jurats. L'acta de consell de 16 de juny de 1624 ens mostra com estan d'acord a l'hora d'executar els manaments que ordenà l'arquebisbe en la seua última visita a Ontinyent, però sols aquells en què no hi havia dificultar en realitzar-los. Precisament aquells que els advocats del municipi consideraren perjudicials es recorrerien com: *"... respecte de*

[5] A.M.O. .*Manual de Consells i Eleccions* actes del 12 d'agost i 26 d'octubre de 1618.

coses que són contra la vila y drets de aquella com són fer abadia al plebà y no poder soterrar-se en les sepultures..” [6]

En les primeres línies del present treball comentaven que l’església de Santa Maria comptava amb 40 beneficiats, que eren eclesiàstics residents a la parròquia sota la invocació d’algun sant o dogma de fe. La dotació econòmica per al seu manteniment era aportada per la persona que el constituïa –normalment via legat testamentari- o per una institució. La corporació municipal havia fundat sis benifets al llarg del segle XIV, este patronat significava que quan moria o canviava de residència el beneficiat, el titular podia elegir el seu substitut.

Com hem vist el reemplaçament de la vacant d’un benifet estava clarament estipulat. El problema sorgí quan el plebà, pel seu compte, decidí cobrir una plaça sense el consentiment del titular: la universitat o ajuntament d’Ontinyent. L’acta del 23 de febrer de 1659 informava que un fill de Lluís Donat, important membre de l’oligarquia municipal, volia accedir al benifet de l’església de Sant Miquel del raval depenent de la parròquia de Santa Maria. Esta dignitat eclesial, que estava sota el patrocini dels jurats, fou ocupada unilateralment per mossén Leandro Pons, a instàncies del rector de Santa Maria. El consellers ontinyentins defendran la seua titularitat, però decidiren que totes les despeses del llarg procés foren costejades pel litigant: *“... y lo que se a provehit en son favor en raó del dit benifet es contra los drets de la vila y del dit patronat y parex que seria convenient que la vila hixca a la defensa y procure guardar lo dret de patronat”.*

En vespres de l’alçament maulet a València detectem el darrer conflicte entre els capellans de l’església parroquial de Santa Maria i les autoritats municipals. Esta vegada l’assumpte a discussió també era d’índole econòmica. L’acta del 20 d’octubre d 1704 mostrava les discrepàncies al voltant dels costos que la corporació havia d’abonar per les festivitats oficials. Els mossens de Santa Maria demanaren un increment important, els eclesiàstics beneficiats volien cobrar 4 rals en compte de dos per portar les andes en les processons, un sou per assistir a la missa i dos per acudir a les processons. En cas de no acceptar la proposta es negarien a celebrar la festa dels sants patrons de la pedra: Abdon i Senent. Els membres del consell municipal acceptaren el repte i determinaren que es fabricaren uns bancs de fusta nous on ells s’aponsentaven, i que aquells s’instal·laren en l’església dels pares dominics.

Finalment, el pleit es resolgué a instàncies de l’arquebisbe, dos actes de consell, celebrats en desembre d’aquell mateix any, reflecteixen de manera exhaustiva els acords pactats, entre ells el regal d’un valuós calze a la plebania de Santa Maria

Arribat a este punt, ens agradaria comentar que no sempre les relacions entre els dos poders més importants de la població foren conflictives. Hi hagué moments en què s’ajudaren mútuament, tal i com es pot comprovar en el següent cas. El consell general , òrgan suprem del municipi i que integrava tots els veïns, acorda en

[6] La corporació municipal el 26 d’agost de 1582 acordà que l’abadia -la casa del plebà- molt deteriorada, fora enderrocada “y reste per a plaça davant la església. Y lo que es traurà dels vehins per la amplura que els creix a la porta sia per al plebà”

la sessió del 29 d'agost de 1574 la mediació de l'arquebisbe, el Patriarca Juan de Ribera, per tal que aconseguira la llibertat dels capellans detinguts en les presons de la capital valenciana. La petició es fonamentava en la molta falta que feien en el servei de l'església i de la vila.

A partir de la instauració de la dinastia dels Borbons en els regnes d' Espanya la presència de l' església en els assumptes municipals es deixa sentir més profundament. La reglamentació del nou ajuntament borbònic era molt clara en aquest aspecte, ja que obligava que "*Antes de entrar en él, los regidores que han de ser vestidos desentemente han de oír misa en el oratorio del ayuntamiento si le hubiere*". Aquella legislació també determinava el protocol a seguir dins les cerimònies religioses. " *En la iglecia se pondran dos bancos de respaldo a la derecha y otro a la izquierda. Y en el de la derecha se sentar la justicia en primer lugar y a su mano derecha, el regidor segundo. Y en el de la mano izquierda empezará por el regidor más antiguo. Y acabada la función se reste en la misma forma que fue a las casas del Cabildo*."[7]

Les Ordenances municipals aprovades l' any 1767 ratificaren l' anterior compliment religiós. És més encara afegiren una disposició que obligava a tots els que tingueren algun càrrec o un ofici municipal a defendre i publicar el Misteri de la Puríssima Concepció. Sense aquell jurament no podrien exercir cap ocupació en el consistori. Els nous capítols no feien més que confirmar legalment el que era ja costum. En efecte, en l'acte de nomenament dels oficis municipals de 15 de novembre de 1709, els macers, l'encarregat del pes, "*el alcayde de carsel*", els dos aguasils a banda de jurar complir les seues obligacions en els seus oficis haurien de defendre "*en sus personas y bienes el misterio de la Inmaculada Concepción de María Santísima*"

Considerem que al llarg d'esta primera part hem deixat clarament demostrat la destacada influència que els capellans ontinyentins exercien sobre la nostra població i en particular sobre les seues autoritats. Este poder sobre els representants civils es fonamentava no sols per la indiscutible presència de la religió catòlica, que impregnava la vida quotidiana dels nostres avantpassats, sinó també per l ' estricta aplicació de la pena d' excomunió quan el clergat veia amenaçats els seus interessos. Era una pràctica infal·lible, però, clar, eren altres temps...

2.- Les advocacions celestials del municipi d'Ontinyent

En esta segona i última part del present article, el nostre objectiu és mostrar l'alt grau de confiança que tenien el nostres avantpassats en la divina providència. Al llarg de les pròximes pàgines constatarem com els ontinyentins es veien desbordats front a les catàstrofes naturals, plagues o malalties, i buscaven remei demanant ajuda al Déu omnipotent. Algunes d'estes pràctiques encara hui es realitzen , altres, en esta societat cada vegada més laica, són impensables. El món actual, gràcies als seus avanços tecnològics, se sent més segur i, en general, no confia tant en els

[7] A.M.O. Cabildos. L'acta de *Cabildos* de 13 de novembre de 1713 recull la reglamentació per la qual el nou ajuntament borbònic havia de regir-se.

designis celestials. Però, en un temps on es desconeixien els antibiòtics o els insecticides, l'única alternativa possible era encomanar-se a l'Altíssim...

2.1- Els sants terapeutes i la intercessió de la Immaculada Concepció

En la documentació municipal podem distingir dos tipus d'advocacions. La primera d'elles té el seu origen la paorosa onada de pesta que assolà Ontinyent a finals del segle XVI. La segona advocació fa referència a la Patrona canònica de la població, la Immaculada Concepció: ella serà també la figura intercessora davant les greus malalties.

L'epidèmia de pesta de 1600 fou la causant de la mort d'aproximadament un cinquena part de la població[8]. Es tractava d'uns moments difícils i els remeis sanitaris emprats contra la malaltia s ' havien mostrat clarament impotents; calia, doncs, dipositar la confiança amb la religió i, més concretament, en el nomenament d ' algun sant com a patró de la població perquè aquell intercedira davant Déu misericordiós. [9]

L' elecció de nous patrons durant l 'epidèmia o de la seua amenaça és confirmada per diversos autors. Primitivo Pla constatava com ela població de Cocentaina en 1600 elegí Sant Hipòlit, gràcies al qual es pogué lliurar de la pesta. En el cas de Múrcia en l ' any 1677 el predilecte fou l' arcàngel Sant Miquel.[10] Ontinyent, és clar, no fou cap excepció també apel·là els designis divins buscant la intercessió dels sants, però amb una notable diferència, la vila del Clariano ni més ni menys elegí o confirmà com a patrons a 8 benaventurats. Tot un record!

En començar l'epidèmia, el consell general del 20 de març confirmà el nomenament dels antics patrons Sant Roc, Sant Bernardí i de Sant Pere Gorgoni Doroteo. L' acta indicava que estes antigues eleccions no havien estat votades *"ab aquella solemnitat que convé ni ab decret ni autorictat del Archebisbe de Vallència"*. Una setmana més tard, el 27 de març l' arquebisbe Juan de Ribera els escrigué notificant-los que a la ciutat de Sevilla, en situació similar, elegí, per atzar, un sant patró. El Patriarca explicava que en aquella població, una vegada celebrada la missa *" del Esperit Sanct*", es va col·locar en l ' interior de distints rodolins els noms de sants, i van extraure el pergaminet corresponent a Santa Anna. A partir d'eixe moment la situació sanitària millorà. Seguint les instruccions del patriarca el consell tragué a sort a un nou sant-patró, l' elegit fou Sant Pere Màrtir. Però, a banda, també van prometre solemnitzar la festa dels Sants Abdon i Senent per ser els protectors de la pedra i altres danys sobre el camp. A més, en altra sessió de consell, celebrada el 23 d ' abril, també votaren com a patrona a Santa Anna *" per la molta devoció que tostemps li ha tengut la present vila per a que sia intercessora davant Déu".*

---

[8] BERNABEU SANCHIS, A.: *Ontinyent, vila reial (de les Germanies a la Nova Planta*) pàg. 102. Ontinyent 1992. Servei de publicacions de l'Excm Ajuntament d'Ontinyent.

[9] PESET, M., LA PARRA, S., MANCEBO, M.F, ARQUIOLA, E i PESET, J.L.: "Gobierno y poder político en la peste de València 1647-1648" dins Asclepio nº XXIX. Madrid 1977, pag. 245 i BIRABEN *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et mediterranéens*. Paris 1976

[10] PLA ALBEROLA, P. J.: "Hambre, peste y guerra. Los embates de la muerte en el Condado de Cocentaina (1609-1709)" *Anales de la Universitat d'Alacant*. Alacant 1985. Pag. 73. i HERNÁNDEZ MARCO, J. : "Morfologia de la peste de 1677-1678 en Murcia" *Revista Estudis-9*. Pag. 119-120. València 1983.

Encara en els primers dies de juliol els jurats, constatant que la virulència no minvava, votaren les festes de tots els sants ermitans: Sant Onofre, Santa Bàrbara i una altra vegada més a Santa Anna. Advocats i intercessors celestials no li van faltar a Ontinyent. Però malauradament l'epidèmia continuà imparable la seua mortífera trajectòria i el seguici de víctimes continuà mig any més.

L'altra protagonista indiscutible en la intercessió celestial és, sense dubte la Mare de Déu. En la capital de la Vall d'Albaida esta advocació rep el nom de la Immaculada Concepció. A continuació, nosaltres citarem dos de les ocasions en què els ontinyentins demanaren la seua intervenció front a les malalties.

Durant el mes d ' agost del 1700, Carles II tornà a emmalaltir greument. El seu estat es va deteriorar tant que el 28 de setembre rebia el sagrament de l' extremunció. Ontinyent també participà en aquella llarga agonia. Els jurats coneixien el seu mal estat, una carta del governador de Xàtiva els comunicava que al sobirà "*se li havia donat lo viatich y que estava en molt poques esperances de vida*". [11] Els magistrats ontinyentins, prèvia deliberació informal amb alguns prohòmens i sense mediar consell particular, decidiren encomanar rogatives a la patrona de la vila, la Puríssima Concepció, traslladant-la a l' altar principal *"per a que recabàs en lo Senyor y miràs en hulls de pietat a España".* A tal efecte celebraren misses, sermons i processons amb assistència de totes les comunitats religioses.

El 12 d ' octubre, el comte de Carlet informà que el rei estava fora de perill i que a València s'havia cantat el Te Deum Laudamus. La intercessió de la patrona fou considerada un èxit i el consell particular no dubtà en aprovar les despeses ocasionades en ceres cremades i preveres. Dissortadament, la següent acta del consell ens mostra com Carles II, el darrer representant de la nissaga hispànica dels Habsburg, havia finat en el transcurs de la vesprada de la festivitat de Tots Sants.

Una vegada més, l'1 de gener de 1707 sota domini de les forces austracistes, les autoritats locals juntament amb els representants eclesiàstics decidiren encomanar tres dies de rogatives, sermó i processó general a la Immaculada per estar la vila "*en gran enfermetats*". Així mateix es va comunicar dita infecció a València, on residia en aquells moments l'arxiduc Carles. Desconeixem els resultats de la intercessió, però sembla que a la capital del regne es considerà important la malaltia. La clavaria ordinària anotava en les despeses ocasionades en l'allotjament en el convent de Predicadors del visitador de València, el doctor Juan Bautista Caudi. Este metge dictamina que la infecció era de "morbo"

2.2- Les cerimònies de conjuració contra les plagues agrícoles

No cal dir que en l'Antic Règim la terra era la major font de riquesa. En este sentit, Ontinyent no era cap excepció. L'estudi del Padró de Riquesa de 1735 confeccionat per al pagament de l'impost anomenat *Equivalente,* on consten tots els

[11] A.M.O. *Consells i Eleccions.* Acta de 7 de novembre de 1700.

recursos de cada veí, mostrava com el 72'1% de la població activa treballava o vivia dels ingressos del camp.[12] Per tant, qualsevol calamitat que afectara al sector agrari es considerava una catàstrofe, que afectava la pròpia subsistència de les classes més desfavorides: els jornalers.

Les autoritats ontinyentines combatien estes desgràcies mitjançant cerimònies de conjuració de la plaga de la llagosta o de la cuca de la vinya, on recorrien a l ' ús de l ' aigua beneïda per combatre-la. Considerem convenient incloure-les, perquè reflecteixen amb fidelitat la psicologia col·lectiva d ' un poble.

L'acta de Consell de 16 d ' abril de 1515 indicava que el terme municipal encara estava envaït per una plaga de llagostes, uns insectes que havien devorat gran part de les collites. Les autoritats decidiren aprovar la celebració i festa anual del Sant Pere Gorgoni, perquè les processons celebrades en març de 1513, així com l ' extermini directe efectuat per les colles havien resultat estèrils.

Un altra invasió important de plaga de llagostes s'inicià l'any 1645 i es perllongà en diversos episodis fins 1648. Com es normal en estos casos la Clavaria Ordinària ens mostra les despeses ocasionades en la seua extinció mitjançant la matança manual i de foc. Altre mètode d'extermini, segons creien en aquell temps, era la invocació espiritual. Tenim constància de la seua pràctica en dos ocasions. Els registres comptables municipals mostren un pagament de 7 lliures 19 sous, el 7 de juny de 1646 pel servici de "cinc religiosos y dos reverends que anaren a conjurar la llagosta a l'Alforí".[13]

Corrien mals temps per als valencians, en els primers dies de gener de 1648 les autoritats del cap i casal del regne, desbordades per l'epidèmia de pesta, enviaren una carta als jurats d'Ontinyent demanant-los auxili econòmic. L'acta del consell general informa que la resposta fou negativa, argumentaven la mateixa vila estava molt endeutada i també a les portes de patir l'envestida de la malaltia afegint que els podien: " *dar-los per disculpats legítimament en esta ocasió, puix la Caritat ben ordenada, de si mateix té lo manantial*".

En aquella mateixa sessió tractaren l'assumpte que ara ens ocupa: el perill d'una nova invasió de llagostes... Les autoritats municipals acordaren fer un reconeixement de tot el terme per destruir els ous dels ortòpters, abans que estos eclosionaren en arribar el bon temps. L'acta del consell també informà de la procedència de la plaga que havia arrasat el terme l'any passat: les terres castellanes. Malgrat les accions preventives, el temor d'una nova invasió és confirmà posteriorment. De nou s'acudí a pràctiques religioses que combateren l'insecte i es

[12] Bernabeu, A. i Llin, E.; *Camperols, menestrals i privilegiats. Ontinyent 1735-1802*. pag. 56-57. Publicacions de l'Excm Ajuntament d'Ontinyent. Paterna 1985.

[13] La Clavaria Ordinària de 1645 ens mostra el pagament de 37 lliures i 10 sous per la crema de llagosta. En aquell mateix exercici es pot detectar 345 lliures de despeses pels tres viatges que féu el síndic ontinyentí Vicent Cubelles a les corts valencianes. La Clavaria corresponent al període 1646/47 també té un apunt del 5 de juny per valor de 32 lliures i 19 sous per eliminar la plaga d'ortòpters.

determinà "*que es concerte ab lo home que ha de anar a pamplona de Navarra per a portar aygua de Sant Gregori per a conjurar la llagosta que ha criat en lo terme".*[14]

No voldríem fer més extensa la relació de pràctiques religioses que exterminaren les cícliques invasions de llagostes, però no podem deixar de citar l'última actuació de les autoritats municipals d'Ontinyent del segle XVII. Els procediments seran idèntics; en juliol de 1678 es requerí les atencions d'un religiós que viu a Gandia, uns serveis que seran pagats pel municipi. També en la primavera del següent any es previngué el rebrot de la plaga ordenant que els camps sense conreu, infectats d'ous, es llauraren. No cal repetir que els esforços foren inútils. Una vegada més s'acudí a les mateixes pràctiques de conjuració, però també es decidí enviar 50 persones que exterminaren directament l'insecte: "*és precís, ademés dels conjurs, el que ab molta gent lo anar a matar-la*" [15]

Altra de les intervencions religioses dirigides a l'extermini d'insectes la trobem en l'acta de primer de maig de 1654. En aquella mateixa reunió s'informava que "*un gènero de cuca tala y arruhina los sarments y rahim*" de tal manera que sí no s'hi posava remei causaria molt de dany. S'acordà concertar els serveis del frare de l 'orde dels Descalços, Pere Molina, "especialitzat" en conjurar la llagosta però, com que els causants de la plaga eren també insectes, els jurats pensaren que tindria " *la mateixa gràcia (divina) per a conjurar y extingir dita cuca y evitar lo dany*". [16]

2.3 Les pregàries: un remei contra sequeres i pedregades

És cert que al llarg de la documentació municipal corresponent als segles XVI-XVII hem constatat nombroses pregàries de tota mena, però les més abundants fan referència a les sequeres i pedregades perquè, com hem esmentat en l'apartat anterior, causaven greus pèrdues en el més important sector de producció de la població. [17] Per a desgràcia dels llauradors valencians el clima mediterrani es caracteritza per l'aparició cíclica de períodes de sequera que fan perdre la collita sencera. En alguns d'estos anyseste dèficit de producció obligà als ontinyentins a haver d'importar massivament blat de Castella i, en el pitjor dels casos, a acudir als ports de Cullera, Gandia i Alacant per tal d'adquirir cereal de procedència ultramarina.[18] No és d'estranyar que, en els moments més angoixants, els ontinyentins confiaren en la intervenció divinal per tal que la pluja nodrira les terres assedegades o que les devastadores pedregades no feren acte de presència.

En el consell celebrat l ' ú de maig del 1654 el jurat en cap comunicava que a petició " *de moltes persones axí eclesiàstiques com seculars*" havia enviat a beneir

---

[14] A.M.O. *Consells i Eleccions*. Acta del consell General de 22 de març de 1648. Per la seua banda la Clavaria de l'exercici 1647/48 indicava que les despeses "*de conjurar*" la llagosta ascendien a 24 lliures 16 sous.

[15] A.M.O. *Consells i Eleccions.* Acta del consell General de 23 d'abril de 1679. No seria la darrera vegada que una plaga de llagostes devastara el terme d'Ontinyent En els anys 1756 i 1757 es repetí de nou.

[16] La clavaria de 1653/1654 mostra com les despeses d'aquells conjurs ascendiren a 16 lliures i 16 sous. També es curiós anotar que, entre els apunts pagats, destacava la recompensa de 5 sous que pagava la vila d'Ontinyent als caçadors per cada llop que es matara

[17] BERNABEU SANCHIS, A.; "Les activitats econòmiques d'Ontinyent als segles XVI-XVII" . *Alba. Revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida* nº 9 pag. 71-80. Ontinyent 1994.

[18] BERNABEU SANCHIS, A i altres; *Història bàsica d'Ontinyent* pàg. 188-190. Servei de publicacions de l'Excm. Ajuntament d'Ontinyent. 1995.

a la ciutat de Caravaca unes creus de ferro i portar-ne altres "*chiquetes de llautó*". Totes les despeses foren aprovades pels assistents puix "*era notori y públic*" que les creus de Caravaca eren efectives contra la calamarsa. La vila d ' Olleria, des que les adquiren, no havien tingut cap problema de "*pedra ni mals núvols*". D'esta manera s'evitarien les pèrdues sofertes en anys passats al terme quan *"nostre Senyor ha estat servit de castigar- nos ab tanta multitut de pedra*".

Sembla que les autoritats no confiaren plenament en la capacitat de les creus de Caravaca per foragitar les malèfiques tronades. Pocs anys més tard, constatem en la clavaria de 1664 les despeses ocasionades per la crema de quatre lliures i onze unces de cera "per allunyar els mals núvols". Clar que esta actuació tampoc no evità la gran tronada de pedra que caigué el 3 d'octubre de 1666. La documentació és ben clara al respecte "*lo dit jurat en cap fonch proposat lo castich que nostre Senyor és estat servit enviar-nos... y a totes vms consta lo gran dany a causat en les teulades, pues no moltes poques an quedat sanceres ab que si vingués algun temporal de aigües causaran major perjuí en les iglésies, casses y cambra de forment*".

Per finalitzar el present apartat citarem una mostra més de l ' enorme creença en la Providència que els nostres majors tenien envers el Santíssim. En la tardor del 1689 es feren peticions i es cremà cera en honor a la Puríssima Concepció "*per la necessitat y esterilitat de aygua*". Esta cita no tindria cap originalitat, puix estes cerimònies eren relativament habituals, si no fora perquè després caigueren tantes precipitacions que la universitat hagué de proporcionar aliments "*als pobres vergonyants per les moltes pluge*s", perquè no podien treballar. Però pitjor encara, foren els efectes que patí el pantà acabat de construir. Aquell restà completament destrossat. La clavaria assenyalava "*lo demoliment y ruhina de la Fàbrica del Pantano de esta vila sucseïda en lo dia de Sant Thomàs*". [19]

[19] A.M.O. Clavaria de 1689/1690. També en la clavaria de 1700/01 consta el pagament de pregàries i cera per tal que ploguera "*que es feren a la Purísima Concepció, nostra patrona, per la nesecitat y esterilitat de aygua*"